

Monstrum

Duncan
Macmillan

Jihočeské divadlo

PŮDA

**Činohra
2024/2025**

*Babi říká, že
nemám žádný city,
ale tak to není.*

Monstrum

Duncan Macmillan

Překlad: Jan Musil

Režie
Dramaturgie
Překlad
Scéna

Hudba

Představení řídí a text sleduje

Kateřina Letáková
Olga Šubrtová
Jan Musil
Hana Kessnerová
Klára Pavlíčková
Martin Šimek

Jan Saska

Osoby a obsazení

Tom
Darryl
Jodi
Rita

František Hnilička
Pavel Prais
Eliška Brumovská
Daniela Bambasová

Česká premiéra 18. října 2024 v Na Půdě v Jihočeském divadle.
Délka představení 90 minut bez přestávky.

Upozorňujeme diváky, že v inscenaci jsou užity explicitní vulgarismy a rychlé světelné záblesky.

**„Přesto přese všechno pořád věřím,
že lidé jsou v jádru skutečně dobří.“**

Anne Frank, červen 1947.

Duncan Macmillan

Duncan Macmillan, současný britský dramatik, se narodil v roce 1980. Od studií se věnoval psaní pro divadlo v rámci nejrůznějších kurzů tvůrčího psaní včetně programu pro mladé autory v proslulém Royal Court Theatre. Za hru *Monstrum* byl oceněn porotou Bruntwood Prize v Royal Exchange Theatre v Manchesteru, kterého se záhy stal i dvorním autorem. Jeho drama *Plíce* z roku 2011 se brzy po premiéře objevilo i v několika dalších evropských i amerických divadlech a v roce 2019 se dočkalo revivalu v Old Vic Theatre, ústřední dvojici zde ztvárnili Claire Foy a Matt Smith. Mezi další hry tohoto autora patří *Lidé, místa, věci* a *Všechny báječné věci*. Je také autorem divadelní adaptace Orwellova románu 1984 a podle své hry 2971 později společně s profesorem Chrisem Rapleyem napsal knihu o klimatu.

Kateřina Letáková

Absolventka DAMU v oboru činoherní režie pod vedením Jana Nebeského a prof. Darii Ullrichové nejprve vystudovala kulturní management a divadelní vědu na Masarykově univerzitě v Brně. Spolupracovala s divadly CED Brno, Činoherním klubem, Divadlem Letí, divadelním spolkem JEDL nebo s Národním divadlem v rámci cyklu ND Young. V rámci studia na divadelní fakultě AMU vytvořila jako režisérka a autorka dvě velmi úspěšné absolventské inscenace, muzikál *Žebrácká opera* a komorní inscenaci *Červ v srdci člověka*. Od roku 2023 působí jako kmenová dramaturgyně Dejvického divadla.

Duncan Macmillan: Divadlo je ve své nejlepší podobě intervencí

Jeho hry zkoumají nejrůznější témata, od rodičovství (*Plíce*), deprese (*Všechny báječné věci*), násilí (*Monstrum*) až po změny klimatu (*2071*).

„Neexistuje nic, čím bych kompenzoval skutečnost, že svět by byl beze mne lepším místem,” říká a usmívá se nad šálkem kávy. Poněkud ponuré prohlášení, které je však hluboce ukotveno v klimatologii. Jak spisovatel a režisér vysvětluje, každý z nás svými velkými uhlíkovými stopami ničí planetu a odčerpává z ní zbývající zdroje.

Rozhovor s Macmillanem je přerušován okamžiky přemýšlivého, úzkostného sebeuvědomění. Intenzivní, avšak laskavý, Macmillan má tendenci zastavit se uprostřed věty a zpětně rezebrat, co právě řekl. Tato tendence se projevuje i v jeho díle. *Monstrum*, které získalo dvě ceny Bruntwood, pobízí k myšlence odpovědnosti. V *Plících*, které z velké části sestávají z konverzace dvou lidí o založení rodiny, se prolínají osobní a globální obavy o stavu planety. Když v roce 2017 společně s Robertem Ickem adaptovali Orwellův román *1984*, rozhodli se především představit dvojsmyslnost románu, spíše než se pokusit tuto vrstevnatost vyřešit.

„Nedovolím si tvrdit, co divadlo může nebo by mělo dělat, ale ze svého pohledu vím, že mě na něm nejvíce baví a zajímá jeho složitost,” říká autor. Stejná složitost a komplexnost platí i pro Macmillanovu kariéru. Čím dál častěji figuruje v projektech ve vícero rolích, od spolurežirování až po spolupráci na multimediálních produkcích. Frustrován je především představou o současném britském divadelním průmyslu. „Mám pocit, že zde panuje představa o tom, že dramatik napíše a předá text a o všechno ostatní se už postará režisér. Nejvíce mě baví jako divadelníka i jako diváka, když jsem donucen dělat více věcí najednou.” Mnoho Macmillanových děl vzniká s touhou říct něco, co ještě nebylo řečeno. Jeho hry se snaží měnit nastavené procesy a bořit zažité stereotypy. „Divadlo je ve své podobě neuvěřitelné přímé a neuvěřitelné intervencionistické. Proto dokáže být stále tak inspirující.”

/ Catherine Love. Duncan Macmillan: theatre at its best is an intervention.
The Guardian, září 2014. Přeloženo, zkráceno.

Pavel Prajs, František Hnilčka

František Hnilička, Daniela Barnbasová

František Hnilička, Pavel Prats

Co znamená „psychopat“?

Psychopatie, kterou poprvé systematicky popsal psychiatr Hervey M. Cleckley z Medical College of Georgia v roce 1941, se sestává ze specifického souboru osobnostních rysů a chování. Psychopati dokážou být na povrchu okouzujícími a pozoruhodně normálními jedinci, kteří na pozorovatele dokáží udělat dobrý první dojem. Ve skutečnosti se však chovají sebestředně, nezodpovědně a nečestně a toto jejich chování často pramení z posedlosti bavit se nad cizím neštěstím. Z velké části postrádají pocit viny, empatie a lásky, budování romantických a obecně mezilidských vztahů je jim cizí. Psychopati běžně nabízejí omluvy za své neuvážené a často pobuřující činy a hlavní vinu svalují na ostatní. Málokdy se poučí ze svých chyb či negativního feedbacku, a mají potíže potlačit své impulzivní chování. Výzkumy potvrzují, že v rámci kriminální populace vykazuje každý čtvrtý jedinec psychopatické rysy, dále ale také naznačují, že není neobvyklé se s psychopatem setkat i v běžném, každodenním životě. Někteří odborníci dokonce docházejí k tomu, že u některých povolání a oborů je možné se setkat s větším množstvím lidí s takovými projevy. V tomto případě se však jedná spíše o domněnky než podložené důkazy. Psychopatie se častěji projevuje u mužů, důvody, proč se tomu tak děje, však neznáme. S psychopati se můžeme setkat všude po světě, nejen v západních kulturách, které mají lepší prostředky jak psychopatii léčit, ale také v zemích východního bloku a třetího světa, které byly mediálnímu vyobrazení tohoto stavu vystaveny minimálně.

/ Scott O. Lilienfeld a Hal Arkowitz. What 'Psychopath' means.
Scientific American Mind, 2007.
Přeloženo, zkráceno.

Charles Manson: Krvavý kejklíř a psychopat, který svými zločiny navždy změnil tvář Ameriky

„Řekněte mi jednou větou: Kdo jste?“ ptá se reportér muže ve vězeňském mundúru. Chlápek se šedivějícím hárem, bradkou a hákovým křížem vytetovaným uprostřed čela předvede několik grimas jako při hodině pantomimy a pak zašeptá: „Nikdo.“ – „Nejsem nikdo,“ pokračuje po odmlce. „Jsem tulák, pobuda, jsem nákladní vlak a měch vína. A taky břitva, když se ke mně dostaneš moc blízko.“

Roky za katrem

Charles Manson se narodil roku 1934 ve státě Ohio. Biologického otce nikdy nepoznal, jeho matka, šestnáctiletá Kathleen Madoxová, se spíš než rodině věnovala pitkám s přáteli, když bylo Mansonovi šest, byla odsouzena k pěti letům za krádež. Mansona následně vychovávali jeho strýc s tetou. Od roku 1947 do poloviny šedesátých let strávil Manson většinu času v různých institucích: nejdříve v pasťácích a výchovných ústavech pro mládež, později ve věznicích. V březnu roku 1967 byl propuštěn z vězení v kalifornském San Pedru, bylo mu dvaatřicet let. Polovinu této doby strávil za mřížemi.

Na jaře 1967 se do Kalifornie, konkrétně do San Franciska, začínaly hrnout tisíce mladých lidí inspirovaných beatniky padesátých let. Tento proud měl ještě zesílit a stát se Létem lásky, jehož centrem byla čtvrť Haight-Ashbury. Kalifornie se hemžila proroky a věrozvěsty, někdo kázal příchod věku Vodnáře, guruové rekrutovali nové ovečky a mantra Haré Kršna rezonovala ulicemi San Franciska. Charles Manson, charismatický kriminálník s prvotřídní vyřídilkou, do této atmosféry zaplul zcela přirozeně.

Zbav se sám sebe

Manson kolem sebe šířil auru svatého muže, či dokonce reinkarnace Ježíše Krista, a než léto 1967 skončilo, měl několik desítek učedníků, především mezi mladými ženami. Vesměs šlo o dcerky ze středostavovských rodin, které lákaly ideály hippies. Manson soustavně buduje svůj kult a Rodina, jak si Charlieho věrní říkají, má zakrátko kolem sta členů. Vedle řadových následovníků existuje i cosi na způsob vnitřního kruhu, kde opět hrají prim mladé ženy. Jejich hlavním stanem je ranč George Spahna. Opuštěnou lokalitu, původně využívanou k natáčení béčkových filmů, zejména westernů, proměňuje Manson v jakýsi indoktrinační tábor. Klíčovou roli hrají halucinogeny, především LSD.

Helter Skelter

Dvaadvacátého listopadu roku 1968 vydávají Beatles *Bílé album* a příběh Mansona a jeho Rodiny spěje do finální, děsivé fáze. Okolo skladby 'Helter Skelter', špinavě, na Brouky nezvykle agresivně znějícího songu buduje Charles Manson své bizarní učení. 'Helter Skelter' a další písničky z *Bílého alba* v sobě měly nést zakódované proroctví o nadcházející globální rasové válce. Charlieho Rodina, jež jako jediná údajně skryté poselství správně interpretovala, se začala připravovat na blížící se soudný den.

Na jaře roku 1969 je evangelium podle Mansona hotové: Rodina uspíší příchod celosvětového 'Helter Skelteru' brutálními vraždami bohatých bělochů, jež budou fingovány coby dílo černošských radikálů. Následná odvěta pak zažehne celoamerickou rasovou válku. Mansonovi následovníci měli vyhlazovací střet přečkat v tajném městě pod Údolím smrti, odtud povstat a převzít vládu nad novou Amerikou.

Mezi prvním červencem a devátým srpnem 1969 pozabýjeli příslušníci Mansonovy Rodiny osm (respektive devět) lidí. Vždy jednali na jeho příkaz. Oběti většinou usmrtili trýznivým způsobem, ve dvou případech napsali na stěny slova o „prasatech“, vždy krví zavražděných. Na vraždách se kromě několika mužů aktivně podílely i nejméně Charlieho stoupenkyně. Bylo jim kolem dvaceti let. Ovšem teprve té předposlední, co do počtu obětí nejhorší, vraždě se dostalo masivního mediálního pokrytí. V luxusní rezidenci na Cielo Drive byla ubodána těhotná herečka Sharon Tateová, manželka režiséra Romana Polaňského, a čtyři její přátelé. Tato zpráva obletěla svět. Vlasatým hipíkům, kteří se přesunovali hlavně stopem, náhle nechtěl nikdo stavět, policie začala být mnohem nepřátelštější, San Francisco i Los Angeles ovládl strach a paranoia. Úřadům se podařilo spojit letní sérii vražd s Mansonovým kultem až v prosinci, nicméně do Vánoc 1969 byli všichni pachatelé ve vazbě. Kromě samotného Mansona to byli Tex Watson, Susan Atkinsová, Linda Kasabianová a Patricia Krenwinkelová, vykonavatelé vražd. Všem hrozil trest smrti. Šedesátá léta právě skončila. Doslova i metaforicky.

Konec věku Vodnáře

Soud s Mansonovou Rodinou vyvolal ve Spojených státech ohromný zájem a celému protestnímu hnutí zasadil ránu, z níž už se nikdy docela nevzpamatovalo. Ačkoli sám Manson se vlastně o ideály hippies nijak blíže nezajímal a využíval je jen natolik, pokud to vyhovovalo jeho záměrům, vnější znaky Mansonova kultu – dlouhé vlasy, užívání LSD, život v komuně a volná láska – však zcela splývaly s představou konzervativní části Ameriky o květinových dětech. Pro

politiky a starší generaci šlo o potvrzení těch nejhorších obav. Hipíci jsou amorální, nebezpeční a veskrze zkažení. Všichni obvinění příslušníci Rodiny, vyjma Kasabianové, která u soudu fungovala jako korunní svědek, dostali trest smrti, jenž jim byl po změně zákonů zmírněn na doživotí.

Z Mansona se stal popkulturní fenomén. Ve vězení se u něj v rámci rozhovorů vystřídal několik špičkových amerických reportérů, jeho písně hráli třeba Guns'n'Roses, jeho příjmení si za umělecký pseudonym zvolil rocker Marilyn Manson. Za Mansonovou několik desetiletí trvající „popularitou“ lze částečně hledat mediální posedlost známými zločinci, jež je zejména v USA obzvláště silná. Právě tak významná je ovšem metaforická linie příběhu Charlese Mansona a jeho Rodiny. Totiž, že šedesátá léta, utopický sen o svobodě, lásce a porozumění, nakonec nezvratně pošpinil egomaniakální a manipulativní zločinec. Přislíbený věk Vodnáře kvůli němu skončil dřív, než stačil začít.

/ Kryštof Pavelka. Před 50 lety byl odsouzen Charles Manson: Vůdce sekty, vrah, co nezabíjel, a miláček popkultury. *Reflex*, 2021. Zkráceno.

Eliška Brumovská

Pavel Prats

Agrese mívá původ v rodině

Profily masových vrahů jsou si velmi podobné a často se ukazuje, že byli vystaveni špatnému zacházení zejména v rodinném prostředí. Právě tam se v poslední době situace velmi zhoršila a kvůli tomu narůstají psychické problémy dětí.

Zprávy o duševním stavu dětí jsou v poslední době čím dál znepokojivější. Proč?

Ano, špatných zpráv přichází čím dál víc. Na podzim to byl průzkum Národního ústavu duševního zdraví u žáků devátých ročníků, podle nějž čtyřicet procent žáků vykazuje známky deprese a třicet úzkosti. V některých regionech je ale situace ještě horší.

V Ústeckém kraji třetina dívek pro výzkum ohledně duševního zdraví uvedla, že se v uplynulém roce sebepoškozovala, a pětina žáků uvažovala o sebevraždě. Výzkum se zaměřil na žáky druhých stupňů základních škol a středoškoláky.

Je až děsivé, co víme ze statistik: v Česku je u lidí do devatenácti let sebevražda druhou nejčastější příčinou úmrtí. Tragédie na pražské filozofické fakultě tomuto tématu přidala na naléhavosti.

V čem shledáváte souvislost?

Obecně lze říct, že profily těchto agresorů jsou si velmi podobné. Většinou jsou vystaveni špatnému zacházení a nemyslím tím jen násilí. Často mají obdobný vliv i nepřiměřené nároky, nedostatečné ocenění nebo narušené vztahy, třeba pokud rodiče nejsou schopni dát dětem najevo lásku a přijetí.

Bývají to děti, které neměly dlouhodobě saturované sociální a emoční potřeby v rodinném a často ani ve školním prostředí. Nepodařilo se jim vybudovat zdravou sebedůvěru a prosadit se v kolektivu.

Jak se může špatné zacházení vyhrotit do agrese?

Nenávist k lidem není přirozená a většinou zrcadlí podobný vztah k sobě samému. Jedná se většinou o případy nějakého hluboce a dlouhodobě nešťastného jednotlivce, který se rozhodne společnosti pomstít nejhorším možným způsobem. A často se snaží něčím extrémním upoutat pozornost, byť ji už nezažije, ale zůstane po něm nějaká stopa, nebude zapomenut. Taková bývá motivace lidí, kteří pozornost v běžném životě nedostávali nebo jí měli málo.

Takže se nemusí rovnou jednat o určitou duševní indispozici?

Stále častěji se ukazuje, že řada duševních onemocnění se rozvíjí v kontextu rodiny, která nedokáže dobře saturovat potřeby dětí, a to zejména v emoční oblasti a pocitu bezpečí i přijetí. Vždy se jedná o nedostatek v oblasti základních lidských potřeb, které potřebujeme mít naplňované, abychom mohli žít spokojený život. Připusťme i určité dispozice pro vyšší pravděpodobnost vzniku duševního onemocnění, ale většinou mu předchází nějaký spouštěč, obvykle krize, která vyvolá vysokou míru stresu.

V jaké psychické kondici děti a mladí lidé jsou?

Jen z toho, co se děje v rodinách, máme vysoký počet traumatizovaných dětí. Kdybychom se podívali na třídu s pětadvaceti žáky, zhruba tři až čtyři jsou zasaženi vícero negativními zkušenostmi, které jim působí trauma. Projevují se pak často náročným chováním.

V posledních letech pak velmi narostly konkrétní obtíže v oblasti duševního zdraví. Čím dál víc dětí se různými formami sebepoškozují, mají poruchy příjmu potravy, trpí sociální fobii.

To zní, jako bychom byli v tlakovém hrnci, který má co chvíli bouchnout. Je to tak?

Ve výjimečných případech pak mladý člověk nenamíří agresi vůči sobě, ale na své okolí. Častěji ale vidáme násilí vůči sobě. Pokud se dětem a mladým lidem nedostane pomoci, může vyústit do situace, která je z jejich pohledu bezvýchodná.

Předpokládám, že ještě bude přibývat dětských sebevražd, což bývá poslední únik z takové situace. Bude přibývat mladých bezdomovců. Kvůli absenci odborné péče a užívání drog je mezi mladými lidmi na ulici velké množství těch, kteří mají neléčené duševní onemocnění.

/ Jiří Mach. Agrese mívá původ v rodině, říká odbornice.
Novinky.cz, únor 2024. Zkráceno.

Kdy rodič výchovně nezvládá svoje dítě?

Výchovně nezvládáme svoje dítě, pokud nedokážeme v určitou chvíli nevhodné chování dítěte zastavit, zarazit, odvést od skupiny lidí, ve které právě jsme, a dát mu jasně najevo nevhodnost jeho chování. Tedy ve chvíli, kdy dítě na rodiče začne křičet, začne mu nadávat, začne do něj strkat, v mladším věku jej začne bouchat, vyplazovat na něj jazyk, tahat se s ním o něco, je to nevhodné chování dítěte, ke kterému by rodič měl zaujmout jasné, pevné, láskyplné stanovisko. Tak, aby se dítěti formovalo jeho svědomí, aby vnímalo vinu, dokázalo se za danou věc omluvit.

Dítě vyrůstá mezi ostatními lidmi, je mezi kamarády, učiteli, sousedy, s trenérem a i tady mezi těmito lidmi je velmi dobré, aby dítě mělo nastavenou určitou hranici, co ještě ano a co už ne. V první řadě tuto hranici nastavuje dítěti opět rodič. Rodič ji nastavuje podle svého pohledu, podle svého názoru. A znovu – i pro něj je velmi dobré, aby si za svým názorem stál, aby to byl názor odůvodněný nebo aby zvažoval, zda je to názor mylný, a takový názor, aby změnil.

Příčiny nevhodného chování dítěte

Jednou z příčin, může být u dítěte neznalost nebo nejednoznačnost mantinelů, které dítěti rodič a další vychovatelé dávají. Dítě pak zkouší, kde je jeho hranice, kde má jasnou mez. Pokud je rodič nejednoznačný, mate tím i dítě a pak se může stát, že dítě zkouší svým chováním, jaká bude reakce rodiče. Velmi různá prostředí s velmi různými výchovnými přístupy mohou dítěti také „ubližovat“. Do určité míry se tedy takto dítě začíná učit manipulovat rodiči, nutit je k určitým reakcím, tlačít je ke zdi, aby se zachovali tak, jak si to dítě samo představuje.

Nedostatek času může být dalším důvodem, kdy se dítěti podaří vmanipulovat rodiče tam, kam si představuje. Někdy pak rodič přirozeně ustoupí, když nemá čas se s dítětem o něčem handrkovat. Ustoupí, když dítě více zatlačí. Také nestálost, nezakotvenost, slabá víra rodiče ve

svou rodičovskou roli, malá podpora druhého rodiče v jeho roli můžou přispět k tomu, že dítě tuto nejednoznačnost využije ve svůj prospěch.

Někdy může dítě reagovat nevhodně také proto, že se něco děje v jeho životě. Nemá kamarády, kamarád ho zradil, už dostalo třetí pětku ve škole a nejde mu známku si opravit, je si nejisté – narodil se mu sourozenec a neví, když se veškerá péče v tuto chvíli soustředí na mladšího, zda jej mají ještě rodiče rádi. Mnohdy uděláme určitou výchovnou chybu my rodiče. Nezřídka se může stát i to, že dítě samo není v pohodě a začne svým nevhodným způsobem reagovat na rodiče.

Pokud je rodič moudrý, pozná, že není chyba na jeho straně, možná ani na straně dítěte, že příčina je jinde. Snaží se pak k dítěti víc přiblížit, začít s ním rozhovor a upevnit opět své rodičovské pozice tak, aby dítě vědělo, že má v rodiči oporu, podporu.

Jak se tedy zachovat?

Nejprve je důležité, aby rodič sám vnímal, jakým je rodičem. Aby vnímal obraz své rodičovské pozice, dokázal si odpovědět na otázku, co tuto rodičovskou pozici ovlivňuje.

To, co rodičům doporučuji, je otevřenost v komunikaci. Nebát se dítěti říct, co si rodič přeje, co jej zlobí, co mu vadí, z čeho má radost, co se mu podařilo, nepodařilo. Tato otevřenost může pomoci ve vztahu mezi rodičem a dítětem v tom, že si více porozumějí, pochopí se. Také dítě pak dokáže víc o sobě mluvit. Je také vhodné nastavovat dítěti určité mantinely. Nebát se mu dát např. mantinel, který se týká času jeho hraní na počítači, telefonu. Vždy mu zdůvodnit, proč tento mantinel rodič dává.

Pokud se stane, že si rodič neví rady nebo se jeho názor liší od názoru druhého rodiče, je vhodné, aby rodič (někdy sám, někdy s dítětem) navštívil nezávislého odborníka – dětského psychologa, aby se s ním poradil, zda chování dítěte je ještě normativní, nebo je zapotřebí již určitý zásah odborníka. Odborník může nabídnout diagnostiku dítěte, poradenství, psychoterapii pro dítě nebo i pro celou rodinu.

/ Ilona Špaňhelová. Když dítě přeroste rodičům přes hlavu.

Šance dětem, říjen 2016. Zkráceno.

Školní a pedagogická psychologie

Předmětem zkoumání školní psychologie jsou procesy socializace a vývoj dítěte či adolescenta pod zorným úhlem edukace. Součástí je i reflexe a teoretizace praktických zásahů do těchto procesů. Počátky školní psychologie sahají k přelomu 19. a 20. století, ale jako specifická oblast se vyvíjí v posledních desetiletích. Jednotlivé události a data daly za vznik prvním symptomům vznikajícího povědomí o možnostech uplatnění psychologie ve škole. Z nichž lze identifikovat 3 vývojové linie:

1. vývoj psychologických nástrojů pro práci se školní populací,
2. vznik organizačních jednotek praktické služby a její zakotvení v systému školství,
3. kodifikace disciplíny s příslušnými standardy vzdělávání a s ní související rozvoj výzkumné

Školní psychologie se zprvu zabývala školními problémy dětí a později i testováním intelektových schopností. V poslední době se pole působení školní psychologie rozrostlo a zahrnuje celý systém školy, prevenci, rozvoj kvalitních přístupů při vyučování třídního a školního klimatu. Zavedení školní psychologie bylo náročné ve většině zemí a stále se na etablování této oblasti pracuje. Sociologické analýzy ukazují, že zavedení psychologických služeb do škol může efektivně řešit mezigenerační přenos, který se odehrává ve velké míře právě ve škole, lépe řešit neúspěšnost žáků (znevýhodnění žáci, sociálně-patologické projevy u žáků, apod.) s potřebou adaptovat vzdělání dětí tak, aby se mohly lépe připravit na vstup na neustále měnící se trh práce a tím eliminovat budoucí problémy s nezaměstnaností. Školní neúspěšnost a další problémy dětí neohrožují jenom je samotné, ale později to ovlivňuje i stav a následní rozvoj společnosti. Proto je snahou školní psychologie i eminentním zájmem společnosti přijetí řady opatření, které se zaměřují na děti v čím dále nižším věku. Škola je totiž ideální prostor, kde může společnost kontrolovat či ovlivňovat celé demografické skupiny a nepřímou i jejich další rodinné členy.

Se školní psychologií souvisí i ta pedagogická. V experimentální rovině se věnuje zákonitostem výchovných a vzdělávacích procesů z psychologického hlediska (např. výzkumy paměti, vnímání pozornosti, učení i pozorování pedagogů při práci). Právě poznatky z pedagogické psychologie slouží nejen praktikujícím školním psychologům k vytváření vhodných podmínek pro vzdělávání ve školách. Ovšem rostoucí diverzita žáků a s ní spojené specifické problémy si žádá více speciálních přístupů od školní psychologie. Narozdíl od pedagogické psychologie, tedy speciální hraniční psychologické disciplíny, je školní psychologii naopak aplikovanou psychologickou disciplínou. Pedagogická psychologie má vůči školní psychologie užší rozsah, ale bohatší obsah. Dnes je situace taková, že se výchova a vzdělání čím dál více rozšiřuje i mimo školu a pedagogická psychologie musí zkoumat psychologické zákonitosti i mimo oblast.

/ Lenka Švajgrová. *Očekávání pedagogů od školních psychologů.*
Jihočeská univerzita, 2018. Zkráceno.

František Hnilička, Daniela Bambasová

Rozhovor s psychoterapeutem Cyrilem Nováčkem

*Mgr. Cyril Nováček,
speciální pedagog a terapeut
ve Středisku výchovné péče České Budějovice*

Pracujete s problémovými dětmi. Setkal jste se ve své praxi někdy s dítětem, které se podobá našemu hrdinovi?

Náš hrdina zažil silné trauma, které nebylo ošetřeno, byl benevolentně vychováván prarodičem, k tomu se u něho projevuje absence otce, mužského vzoru. Možná se z představení dozvíme ještě více, dost nám toho zůstane logicky skryto, jakožto nemáme hrdinovu anamnézu. Ale abych odpověděl na otázku: ano, i takové děti jsem pracovně potkával a stále potkávám. Nicméně, nevhodné projevy chování samozřejmě nemusí způsobovat pouze nějaký traumatický zážitek. Dítě čte své nejbližší jako obraz, dle toho se pak chová a vztahuje k okolnímu světu. Silně jej ovlivňuje způsob výchovy, kompetentnost rodičů, neopomíjeme ani vliv genetiky. Faktorů je jednoduše více.

Jak se dá pomoci dětem, které mají sníženou citlivost i přizpůsobivost v kolektivu nebo je dokonce fascinuje utrpení? Myslím kromě medikace.

Každý případ je trochu jiný. Je to jako v jiných odvětvích, vždy je zapotřebí zjistit ložisko problému a poté zvolit vhodnou péči. Děti navštěvují specificky zaměřenou individuální nebo skupinovou terapii, důležité je také pracovat nejen s dětmi, ale i s celou rodinou (pokud nějaká je), například formou rodinné terapie. Často je prospěšné (pro střediska výchovné péče nutné) spolupracovat s kmenovou školou. Do problematických třídních kolektivů taktéž vstupují odborníci, ať už z poradenských pracovišť daných škol, nebo zvenčí - střediska výchovné péče, pedagogicko-psychologické poradny, specializované organizace.

Mimochodem, ty ostentativní „fascinace“ mohou být i voláním o pozornost, pomoc, nešťastnou snahou o navázání vztahu, projevení citu. Pokud ovšem jedinec skutečně utrpení páchá, ambulantní péče není dostačující a je na místě její zintenzivnění. Někdy se zjistí, že v rodině dítěte je tak závažný problém, že pro něj bude s ohledem na jeho další vývoj lepší, aby bylo z rodiny soudně odebráno a umístěno např. do dětského domova. Jinak při vyslovení termínu „medikace“ se nekřičíme. Jsou případy, kdy jí dítě potřebuje užívat, aby se dostalo na takovou „startovní pozici“, ze které je teprve vůbec schopno začít společnou práci na pozitivní změně. V ideálním případě se tak děje současně s poskytnutím již zmíněné terapie.

Může pomoci učitel, narazí-li na takového žáka, aniž by poškozoval ostatní děti?

Jsem přesvědčen, že většina učitelů ví, co má dělat. Učitel je mnohdy prvním člověkem, který dokáže „přečíst“, že student nebo žák může mít nějaké závažnější problémy. V Českých Budějovicích jsou ve školách stále lépe personálně zastoupena poradenská pracoviště čili je mnohdy k dispozici školní psycholog, speciální pedagog, výchovný poradce, metodik prevence. Je tedy na místě takové děti v širším týmu konzultovat. Specialisté pak s podobnými dětmi a jejich rodinami pracují, případně jim doporučují další odbornou péči, často i naše zařízení. Pokud by např. ze strany rodiny či dítěte bylo toto doporučení nevyslyšeno a potíže přetrvávaly, mohou s žádostí o pomoc kontaktovat Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). V každém případě, školy se na nás mohou kdykoliv obrátit, učitel by se do velkých dobrodružství sólo pouštět neměl.

Jaké máte procento úspěšnosti ve své práci, dá-li se to tak říct?

Čísla vám neřeknu, tzv. zakázky, které při započítí společně s klienty stanovujeme, jsou povahou a závažností opravdu rozličné. Mám ale radost z každého, třeba i malého úspěchu a pokroku. Ty se naštěstí v nějaké míře dostávají. Mým cílem je se pokusit udělat maximum, mít dobrý pocit z odvedené práce. Jsou totiž i klienti, které vidíte párkrát, a pak prostě zmizí. Když jsem dělal v dětském domově, s měřitelností úsměchu to bylo ještě obtížnější. Zastával jsem přístup, že pokud bude na děti působit správně, tak se jedinec dostane (když ne hned, tak v budoucnu) do situace rozhodování, „něco někam zapadne“ a zvolí tu lepší variantu. Vlastně v to věřím pořád. Nutno dodat, že čím dřív se s dítětem začne pracovat, tím lépe. S tím přímo souvisí výsledky.

Označil jste někdy nějaké dítě za „beznadějný“ případ nebo podle vás vždy existuje naděje?

Obecně jsem spíše optimisticky založený. Nicméně, podívejme se třeba na situaci: máme zde dítě, které kráčí špatným směrem. Jeho rodiče musí ale sami učinit jisté kroky pro zlepšení situace. Když je očividné, že toho nejsou dostatečně schopni, nelze pak predikovat něco extra pozitivního. Naděje každopádně neumírá, někdy pomohou zdánlivé drobnosti, jako může být nástup na internát, dospělý vzor mimo rodinu - třeba fajn trenér v posilovně, změna medikace. Jsou ale i tací mladí, kteří dělají vše proto, aby si ústa nabíli, to je potom trochu loterie. Nebudme zase naivní.

Přináší vám vaše práce víc radosti nebo pochybností?

Práce mě baví a uspokojuje, takže rozhodně se bavme o radosti. Zajímavé je pracovat se zdravou mírou pochybnosti v sebe sama. Nepracujeme totiž v laboratoři se stroji, ale s živými bytostmi, vše se neustále vyvíjí a je v pohybu.

/ rozhovor připravila Olga Šubrtová

Eliška Brumovská, František Hnilička

Eliška Brumovská

Monstrum pod postelí

Pamatuji, jak jsem tenkrát jel po dálnici, když jsem v rádiu slyšel písničku, která mě okamžitě zaujala. Měla takový groovy beat, který mě rozpochyboval, i když jsem byl zrovna uvězněný za volantem. Většinu času text nevnímám, ale u téhle písně to bylo jiné; ta slova mě zcela pohltila.

*Kamarádím se s monstrem, co žije pod mou postelí
vychází zadobře s hlasy uvnitř mé hlavy
Snažíš se mě zachránit, přestaň tajit dech
A myslíš si, že jsem šílená
Ano, opravdu si myslíš, že jsem šílená.*

Potom, co jsem si písničku poslechl celou, jsem si říkal, vole, nejsi blázen. Nejsi sám. Vím přesně, o čem mluvíš. V hlavě slyším hlasy a pod mou postelí číhá monstrum. A někdy mám pocit, že mě ostatní považují za blázna.

Hlasy v mé hlavě jsou změtí. Ani si nepamatuji, kdy jsem je slyšel poprvé. Když jsem byl mladší, mučily a snažily se ovládnout to monstrum pod mou postelí. Monstrum bylo jejich loutkou a oni loutkaři, kteří tahaly a škubaly za nitky tak, jak zrovna potřebovaly.

Jednou za čas se hlasy vybičovaly do nepřičetnosti a v mojí hlavě propuklo čiré peklo; najednou všechny ty hlasy začaly křičet z plných plic a vydávaly tak hlasitou kakofonii hluku, že jsem nedokázal na nic myslet a v hlavě jsem měl ve stejnou chvíli prázdno i plno. Některé hlasy, které jsem slyšel, jsem dokázal rozeznat: Neúspěch, Strach, Úspěch, Opuštění, Odmítnutí, Láska, Štěstí, Smrt, Odhodlání, Sebeepochybování a Lítost.

Během let jsem se snažil nad nimi vyvrát různými způsoby. Snažil jsem se je ignorovat, utéct od nich, hádat se s nimi a přehlušit je. Nějaký čas jsem také strávil pohledem na dno pivních lahví. Nic z toho však nepomohlo, hlasy tu byly stále se mnou. Vyhledal jsem proto odbornou pomoc, zašel jsem do poradny. Napoprvé bylo těžké těmi dveřmi projít, ale navždy mi to otevřelo oči. Později jsem absolvoval kurz psychologie a přečetl si mnoho odborné literatury. To vše mi pomohlo pochopit různé hlasy uvnitř mé hlavy a postavit se monstrem pod postelí.

Tou nejdůležitější věcí však bylo, že jsem navázal s monstrem kontakt. Převzal jsem kontrolu. Už to nebylo jen monstrum pod postelí, bylo to mé monstrum. To bylo začátkem velkého uvědomění. Došel jsem k poznání, že monstrum je mé niterní já. Ne to *já*, které prezentuji na veřejnosti, ale to, kým jsem ve svém jádru. Rozhodl jsem se monstrem spřátelit, přijmout jeho rezervované, tvrdohlavé a mnohdy výstřední chování. Protože jsem si uvědomil, že s tímto vším dokážu sám žít. Neznamená to však, že bych byl za všech okolností dokonalý; znamená to, že se cítím pohodlně ve své vlastní kůži. Také to neznamená, že už hlasy neslyším. Naopak. Přijímám je, poslouchám je a rozumím jim. Jsem to ale já, kdo monstrum ovládá.

/ Shawn Hughes, štábní rotmistr a velitel 437. taktické letky: *The monster under your bed*.
Letecká základna Charleston, 2014. Přeloženo, zkráceno.

„Moderní národy jsou poháněny chtíčem po moci a nadvládě. Nebudu říkat, že by tyto síly měly být podporovány nebo potlačovány. Sotva potřebují naši pomoc, a jakýmkoli pokusům jim zabránit, se vysmívají. Nechte mě jen položit jednu otázku: co když se tyto síly ocitnou ve slepé uličce, co když se logika dějin, na kterou se nyní tolik spoléhají, ukáže být jen bludičkou? Co když – navzdory dvěma nebo třem světovým válkám, navzdory obětem několika generací a celého systému hodnot – nebudou naše vnoučata (za předpokladu, že přežijí) o nic blíže naplnění vize o společnosti národů? To jediné, o co vás žádám, je, abychom se uprostřed tohoto vražedného světa zamysleli nad vraždou samotnou a učinili rozhodnutí. Teprve poté můžeme rozlišit, zdali se řadíme k těm, který přijímají důsledky toho, že se stali vrahy nebo spolupachateli, a na ty, kteří se budou bytostně snažit tuto realitu odmítnout. Protože tato linie skutečně existuje. Je tenká a my bychom se měli snažit ji zvýraznit. Na rozloze pěti kontinentů bude v nadcházejících letech probíhat nekonečný boj mezi násilím a přátelským přesvědčováním, boj, ve kterém má navrch první skupina nad druhou. Budu však vždy zastávat názor, že pokud je hlupákem ten, který zakládá své naděje na lidskosti, je zbabělcem ten, který se vzdává, jakmile je vystaven tváří tvář okolnostem. Zdá se, že od nynějška na věky věků bude největší hazardem sázka na to, že slova jsou stále ještě mocnější než munice.“

/ Albert Camus. *Neither Victims Nor Executioners*.
Liberation, 1960. Přeloženo, zkráceno.

Pavel Prajs

Daniela Bambasová, František Hnilička

„Za to, co z vašich dětí vyrostlo, si můžete vy sami... [...]

Děti, které na vás vytahují nože, jsou vaše děti.

Vy jste je to naučili. Ne já. Já jim jen pomohl na nohy. [...]

Můžete to svádět na mě, ale já představuju jen to,

co žije v každém z vás. Zplodil mě váš systém...

Stvořili jste mě vy sami. Jsem jen vaším odrazem.“

Charles Manson

Technická spolupráce

Tomáš Saavedra Komínek (vedoucí umělecko-technického provozu) / **Jan Budil** (jevištní mistr) / **Jiří Kubík** (vedoucí stavby dekorací) / **Jan Čapek, Jaroslav Exner, Erik Hopfinger, Petr Kulíšek, Stanislav Ludvík, Jaroslav Štainc** (stavba) / **Václav Drobil, Tomáš Borovička** (světla) / **Jan Píša** (mistr zvuku) / **Kamil Kaleta** (zvuk) / **Dagmar Kurzová** (vedoucí garderoby) / **Dagmar Kurzová** (garderoba) / **Gabriela Trnková** (vedoucí vlásenkárny) / **Monika Skupníková** (vlásenky) / **Terezie Mahrová** (vedoucí rekvizitárny) / **Jana Volná** (rekvizity)

Kostýmy a dekorace vyrobily dílny JD

Marek Kubát (vedoucí výroby) / **Pavel Winkler** (mistr výroby) / **Petr Baštýř** (technolog jevištní výpravy a elektroinstalace) / **Tereza Martinů, Věra Ratajová, Silvie Urbancová, Simona Čmára Ondičová** (malířky kašérky) / **Zuzana Pavlíčková** (čalounice) / **Svatopluk Vávra, Zdeněk Tibitanzl** (truhláři) / **Radek Šimon, Ondřej Soukup** (zámečníci) / **Dagmar Vitoňová, Jitka Landová** (krejčovské)

Program připravili

David Šrot, Darjan Hardi (grafický design a zpracování) / **Hynek Glos** (fotografie z inscenace) / **Simona Ježková** (texty) / **Natálie Ponec** (technická redakce) / **Typodesign** (tisk)

Program vydalo v roce 2024 Jihočeské divadlo České Budějovice,

ředitelka: **MgA. Martina Schlegelová, Ph.D.**

umělecká šéfkyně činohry: **MgA. Olga Šubrtová**

Jihočeské divadlo / ulice Dr. Stejskala 19, 370 47 České Budějovice

+420 386 356 925, info@jihoceskedivadlo.cz, pokladna@jihoceskedivadlo.cz

www.jihoceskedivadlo.cz, www.otacivehlediste.cz

Nositelé autorských práv k dílu zastupuje DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agentura, z.s., Krátkého 143/1, Praha 9.

Zřizovatelem je Statutární město České Budějovice

Poskytovatelé grantů

Hlavní partneři Jihočeského divadla

Partneři

PRECITOOL

TREFA

TERNO

Nadační fond Jihočeského divadla

ANYTRADE

Mediální partner

ČESKÉ BUDĚJOVICE 2 ● 2 ●
EVROPSKÉ HLAVNÍ MĚSTO KULTURY

Správní rada Nadačního fondu Jihočeského divadla

Ing. Milan Šlachta / předseda Správní rady NFJD
Ing. Tomáš Burian / **Ing. Jana Dvořáková, Ph.D., MBA**
Ing. Ivo Geršl / **prof. RNDr. Libor Grubhoffer, CSc.**
Ing. Miloslav Kamiš / **Petr Kozojed** / **Ing. Jan Kubeš**
Mgr. Barbora Schelová Ph.D., MBA / **Mgr. Jan Vodička**
Mgr. Jiří Šesták, Ph.D. / **Ing. Milan Teplý**

Dále děkujeme partnerům Nadačního fondu Jihočeského divadla i všem mecenášům, kteří si přejí zůstat anonymní.